

Interdisciplinary Journal of Humanities Studies

Received: 21 July 2026

Revised: 6 August 2026

Original Article

Accepted: 14 August 2026

ระหว่างชาติ ศักดิ์ศรี และประชาธิปไตย: วาทกรรมอำนาจ การต่อต้าน และอนาคตการเมืองไทย
ร่วมสมัย

Across Nations, Dignity, and Democracy: Discourses of Power, Resistance, and the Future of
Contemporary Thai Politics

น.ส.สุจิตรา วงษ์สัมพันธ์กุล¹

Miss.Sujitra Wongsumpankul

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ชาติ” “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และ “ประชาธิปไตย” ในบริบทการเมืองไทยร่วมสมัย โดยให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจวาทกรรมทางการเมืองในฐานะกลไกสำคัญที่ใช้ผลิตความชอบธรรมของอำนาจรัฐ ควบคุมความหมายของความเป็นพลเมือง และกำหนดขอบเขตของความชอบธรรมทางการเมือง ภายใต้เงื่อนไขหลังรัฐประหารและโครงสร้างอำนาจที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ วาทกรรมเรื่องชาติและศักดิ์ศรีถูกนำมาใช้ทั้งในเชิงคุ้มครองและเชิงยกเว้น โดยเฉพาะการนิยาม “ผู้จงรักภักดีต่อชาติ” ให้แตกต่างจาก “ผู้เห็นต่าง” ซึ่งส่งผลต่อเสรีภาพทางการเมืองและความเสมอภาคของพลเมือง บทความใช้กรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ร่วมกับแนวคิดอำนาจ ความรู้ อำนาจนำ (Hegemony) และการเมืองของความหมาย เพื่ออธิบายกระบวนการผลิตใช้ และต่อต้านวาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีในพื้นที่การเมือง สื่อ การศึกษา และกฎหมาย การวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า “ชาติ” ไม่ได้เป็นเพียงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างทางการเมืองที่เชื่อมโยงกับความมั่นคง ศิลธรรม และการทำให้การใช้อำนาจรัฐพ้นจากการตรวจสอบ ในขณะเดียวกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกตีความอย่างเลือกสรร จนกลายเป็นทั้งเครื่องมือควบคุมและเครื่องมือปลดปล่อย ขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ของผู้กระทำในโครงสร้างอำนาจ ผลการศึกษาชี้ว่าการใช้วาทกรรมดังกล่าวมีส่วนบั่นทอนประชาธิปไตยเชิงสถาบัน เพิ่มความชอบธรรมให้กับการใช้อำนาจแบบไม่เท่าเทียม และเร่งให้เกิดความแตกแยกทางสังคมในลักษณะการเมืองแบบศัตรู บทความยังเสนอว่าการต่อต้านเชิงวาทกรรมจากภาคประชาชนและขบวนการทางสังคมเปิดพื้นที่ให้เกิดการนิยามชาติและศักดิ์ศรีใหม่ในกรอบที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งอาจเป็นฐานสำคัญของการฟื้นฟูประชาธิปไตยไทยในอนาคต

¹ นักวิชาการอิสระ ; independent Scholar, Thailand

Corresponding author, e-mail: sujitravongsumpankul@gmail.com

คำสำคัญ: ชาติ, ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, ประชาธิปไตย, วาทกรรมทางการเมือง, การเมืองไทยร่วมสมัย

Abstract

This article examines the power relations among nation, human dignity, and democracy in contemporary Thai politics, emphasizing political discourse as a central mechanism through which state legitimacy is constructed, citizenship is hierarchized, and the boundaries of political legitimacy are defined. In the post-coup context and under conditions of incomplete democratization, discourses of nation and dignity are deployed in both protective and exclusionary ways—most notably through the distinction between “loyal citizens” and “dissenters”—with significant implications for political freedom and civic equality. Employing Critical Discourse Analysis alongside the concepts of power/knowledge, hegemony, and the politics of meaning, the article analyzes how discourses of nation and human dignity are produced, mobilized, and contested across political institutions, media, education, and law. The analysis demonstrates that the nation is not merely a cultural identity but a politically constructed concept closely tied to security, morality, and the normalization of unaccountable state power. At the same time, human dignity is interpreted selectively, functioning alternately as a tool of control or a resource for emancipation, depending on actors’ positions within power structures. The findings indicate that such discursive practices undermine institutional democracy, legitimize unequal exercises of power, and intensify social polarization through a politics of enmity. Nevertheless, the article highlights the persistence of counter-discourses advanced by civil society, social movements, and critical intellectuals that seek to rearticulate nationhood and dignity in human-centered and democratic terms. These discursive struggles suggest that Thailand’s political future is not predetermined by dominant power alone, but remains open to renegotiation through inclusive, rights-based, and participatory democratic imaginaries.

Keywords: Nation, Human Dignity, Democracy, Political Discourse, Contemporary Thai Politics

1. บทนำ

การเมืองไทยภายหลังรัฐประหารในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาอยู่ภายใต้ความตึงเครียดเชิงโครงสร้างระหว่างแนวคิดเรื่อง “ชาติ” “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และ “ประชาธิปไตย” อย่างต่อเนื่อง ความตึงเครียดดังกล่าวมิได้เป็นเพียงความขัดแย้งทางอุดมการณ์เชิงนามธรรม หากแต่ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการออกแบบกฎหมาย นโยบายรัฐ วาทกรรมสาธารณะ และการใช้กำลังเชิงสัญลักษณ์เพื่อกำกับความหมายของการเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมไทย (McCargo, 2019; Chambers, 2024)

หลังรัฐประหารแนวคิดเรื่อง “ชาติ” มักถูกทำให้กลายเป็นคุณค่าสูงสุดที่อยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมือง โดยถูกเชื่อมโยงเข้ากับความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย และศีลธรรมสาธารณะ วาทกรรมดังกล่าวทำหน้าที่ลดทอนความชอบธรรมของการคัดค้านอำนาจรัฐ และทำให้การเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ หรือความเสมอภาคถูกตีความว่าเป็นภัยต่อชาติหรือความสามัคคีของสังคม (Connors, 2007; Streckfuss, 2012) ในบริบทนี้ “ชาติ” มิได้เป็นเพียงอัตลักษณ์ร่วม แต่เป็นกลไกเชิงอำนาจที่ใช้จัดลำดับคุณค่าของพลเมือง และแบ่งแยก “ผู้รักชาติ” ออกจาก “ผู้เบี่ยงเบน”

ในขณะเดียวกันแนวคิดเรื่อง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ซึ่งในทางหลักการควรเป็นฐานรากของสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตยกลับถูกใช้อย่างย้อนแย้งในพื้นที่การเมืองไทยร่วมสมัย ศักดิ์ศรีถูกอ้างเพื่อปกป้องศีลธรรมแบบอนุรักษนิยม เพื่อควบคุมร่างกาย การแสดงออก และความคิดของประชาชนบางกลุ่ม ขณะเดียวกันกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองกลับใช้แนวคิดเดียวกันนี้เพื่อต่อต้านการกดทับ เรียกร้องสิทธิ และยืนยันความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม (Mouffe, 2018; Sattayanurak, 2020) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า “ศักดิ์ศรี” มิใช่คุณค่าที่เป็นกลาง หากแต่เป็นสนามต่อสู้ทางความหมายที่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับโครงสร้างอำนาจ

ความสำคัญของปัญหานี้จึงอยู่ที่การทำความเข้าใจว่า เหตุใดวาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีจึงสามารถดำรงอยู่ควบคู่กับการบ่อนเซาะหลักการประชาธิปไตยได้ และเหตุใดการอ้างคุณค่าทางศีลธรรมจึงถูกใช้ทั้งเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐ และเพื่อท้าทายอำนาจดังกล่าวในเวลาเดียวกัน (Foucault, 1980; Gramsci, 1971)

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

จากบริบทดังกล่าว บทความนี้ตั้งคำถามว่า วาทกรรม “ชาติ” และ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ถูกผลิต ใช้ และต่อต้านอย่างไรในสนามการเมืองไทยร่วมสมัย และวาทกรรมเหล่านี้ส่งผลต่อโครงสร้างอำนาจและอนาคตของประชาธิปไตยไทยในลักษณะใด คำถามดังกล่าวมุ่งไปไกลกว่าการวิเคราะห์ตัวบททางกฎหมายหรือถ้อยแถลงของรัฐ หากแต่สนใจกลไกเชิงอำนาจที่ทำให้วาทกรรมบางชุดกลายเป็น “ความจริงทางการเมือง” ขณะที่วาทกรรมอื่นถูกทำให้เป็นสิ่งที่ผิดปกติหรือไม่ชอบธรรม

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ ได้แก่ (1) วิเคราะห์บทบาทของวาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีในกระบวนการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจรัฐหลังรัฐประหาร (2) ศึกษารูปแบบการต่อต้านและการสร้างวาทกรรมทางเลือกของภาคประชาชนและขบวนการเคลื่อนไหว และ (3) ประเมินภัยของความขัดแย้งเชิงวาทกรรมดังกล่าวต่อทิศทางประชาธิปไตยไทยในระยะยาว โดยเฉพาะในแง่ของความอดทนทางการเมือง การอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง และความเป็นไปได้ของประชาธิปไตยที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

3. ทบทวนวรรณกรรม

3.1 แนวคิดเรื่อง “ชาติ” และชาตินิยม (Nationalism)

แนวคิดเรื่อง “ชาติ” ในทางทฤษฎีการเมืองร่วมสมัยมิได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่โดยธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์ การเมือง และวัฒนธรรม ชาติในความหมายนี้คือ “ชุมชนจินตกรรม” ที่สมาชิกจำนวนมากไม่เคยรู้จักกันโดยตรง แต่ถูกทำให้รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันผ่านภาษา สัญลักษณ์ พิธีกรรม และสถาบันของรัฐ (Anderson, 1983) การสร้างชาติจึงเป็นกระบวนการเชิงอำนาจที่คัดเลือกความทรงจำบางชุด และกดทับความทรงจำหรืออัตลักษณ์อื่นให้กลายเป็นชายขอบ

ในเชิงทฤษฎี ชาตินิยมมักถูกจำแนกเป็นสองแนวคิดหลักได้แก่ชาตินิยมแบบพลเมือง (Civic nationalism) และชาตินิยมแบบชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรม (Ethnic or cultural nationalism) ชาตินิยมแบบพลเมืองเน้นความเป็นสมาชิกผ่านกฎหมาย สิทธิ และความเสมอภาคของพลเมือง ขณะที่ชาตินิยมแบบชาติพันธุ์เน้นสายเลือด ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมเป็นแกนกลางของความเป็นชาติ (Smith, 1991; Kohn, 1944) อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติชาตินิยมของรัฐจำนวนมาก รวมทั้งไทยที่มักผสมผสานสองแนวคิดนี้เข้าด้วยกันอย่างเลือกสรร เพื่อรักษาความชอบธรรมของอำนาจรัฐ

ในบริบทการเมืองไทยหลังรัฐประหาร แนวคิดเรื่องชาติมักถูกทำให้มีลักษณะศักดิ์สิทธิ์และไม่อาจตั้งคำถามได้ ชาติถูกวางให้อยู่เหนือความขัดแย้งทางการเมือง และถูกใช้เป็นกรอบตัดสินความชอบธรรมของการกระทำทางการเมืองของทั้งรัฐและประชาชน (Connors, 2007) ในลักษณะนี้ชาติไม่ได้เป็นเพียงอัตลักษณ์ร่วม แต่เป็นวาทกรรมเชิงอำนาจที่ทำหน้าที่กำกับพรมแดนของการเมืองที่ “ยอมรับได้” และทำให้การเรียกร้องประชาธิปไตยบางรูปแบบถูกมองว่าเป็นภัยต่อชาติ

3.2 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) กับอำนาจรัฐ

แนวคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีรากฐานสำคัญในปรัชญาการเมืองแบบเสรีนิยมและกฎหมายรัฐธรรมนูญสมัยใหม่ โดยเฉพาะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ศักดิ์ศรีถูกวางเป็นคุณค่าพื้นฐานที่อยู่เหนือรัฐ และเป็นฐานรองรับสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคน (Dworkin, 2011; Waldron, 2012) ในกฎหมายรัฐธรรมนูญหลายประเทศ แนวคิดนี้ถูกใช้เป็นหลักในการจำกัดอำนาจรัฐและคุ้มครองปัจเจกจากการใช้อำนาจโดยพลการ

อย่างไรก็ดีในทางสังคมการเมือง ศักดิ์ศรีมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเกราะคุ้มครองสิทธิ หากยังสามารถถูกทำให้เป็นเครื่องมือเชิงอำนาจของรัฐได้ด้วย รัฐอาจนิยาม “ศักดิ์ศรีที่พึงประสงค์” ผ่านกรอบศีลธรรม วัฒนธรรม หรืออุดมการณ์แห่งชาติ เพื่อควบคุมพฤติกรรม ร่างกาย และการแสดงออกของประชาชนบางกลุ่ม (Butler, 2004) ในกรณีเช่นนี้ ศักดิ์ศรีไม่ใช่สิ่งที่ทุกคนมีอย่างเท่าเทียม แต่เป็นคุณค่าที่รัฐแจกจ่ายอย่างมีเงื่อนไข

ในบริบทไทยร่วมสมัย ความย้อนแย้งนี้ปรากฏชัดเจน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกอ้างทั้งเพื่อสนับสนุนการจำกัดเสรีภาพในนามของศีลธรรมและความสงบเรียบร้อย และเพื่อท้าทายการใช้อำนาจรัฐที่ละเมิดสิทธิ (Sattayanurak, 2020) บทความนี้จึงมองศักดิ์ศรีไม่ใช่เพียงหลักการเชิงนามธรรม แต่เป็นสนามต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างอำนาจรัฐกับการต่อต้านของประชาชน

3.3 ประชาธิปไตย วาทกรรม และอำนาจ

กรอบการวิเคราะห์ของบทความนี้ตั้งอยู่บนความเข้าใจว่า ประชาธิปไตยมิได้เป็นเพียงชุดของสถาบันหรือกระบวนการเลือกตั้ง หากแต่เป็นพื้นที่ของการต่อสู้ทางความหมาย วาทกรรม และอำนาจ แนวคิดของ Michel Foucault ชี้ให้เห็นว่าอำนาจไม่ได้ทำงานผ่านการบังคับเพียงอย่างเดียว แต่ทำงานผ่านการผลิต “ความจริง” และกำหนดสิ่งที่สามารถพูด คิด และทำได้ในสังคมหนึ่ง ๆ (Foucault, 1977; 1980) การเมืองจึงเป็นการเมืองของวาทกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในขณะเดียวกันแนวคิดเรื่องอำนาจครอบงำ (Hegemony) ของ Antonio Gramsci อธิบายว่า อำนาจนำของรัฐหรือชนชั้นนำไม่ได้ตั้งอยู่บนกำลังบังคับ (Coercion) เพียงอย่างเดียว แต่พึ่งพาการสร้างความยินยอม (Consent) ผ่านวัฒนธรรม ความเชื่อ และสามัญสำนึก (Gramsci, 1971) วาทกรรมชาติ ศักดิ์ศรี และศีลธรรมทางการเมืองจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างและรักษาอำนาจนำ ขณะเดียวกันก็เปิดพื้นที่ให้เกิด counter-discourse จากกลุ่มที่ถูกกดทับ

แนวคิดประชาธิปไตยเชิงปฏิบัติของ Chantal Mouffe เสริมให้เห็นว่า ความขัดแย้งเป็นองค์ประกอบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของประชาธิปไตย และการทำให้ความขัดแย้ง “หายไป” ในนามของความสามัคคี มักนำไปสู่การกดทับทางการเมือง (Mouffe, 2013; 2018) บทความนี้จึงใช้กรอบวิเคราะห์ที่มองการเมืองไทยร่วมสมัยในฐานะสนามต่อสู้เชิงวาทกรรมระหว่างอำนาจนำกับการต่อต้าน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความเปราะบางและอนาคตของประชาธิปไตยไทย

4.วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เพื่อศึกษากระบวนการผลิต การใช้ และการต่อต้านวาทกรรมเกี่ยวกับชาติ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และประชาธิปไตย ในบริบทการเมืองไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะภายใต้โครงสร้างอำนาจหลังรัฐประหาร หน่วยการวิเคราะห์ของการวิจัยได้แก่ ถ้อยคำ แนวคิด การให้ความหมาย และรูปแบบการอธิบายความชอบธรรมทางการเมืองที่ปรากฏในเอกสาร

ทางการเมือง กฎหมาย งานวิชาการ สื่อ และเอกสารสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจอธิปไตย สิทธิ เสรีภาพ ความมั่นคง และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชน

ประชากรของการวิจัย ได้แก่ เอกสารและข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมชาติ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ประชาธิปไตย อำนาจอธิปไตย และการต่อต้านทางการเมืองในประเทศไทย ส่วนกลุ่มเอกสารที่นำมาศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยคัดเลือกบทความวิจัย หนังสือ ตำราทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ รัฐธรรมนูญ กฎหมาย คำแถลงของหน่วยงานรัฐ เอกสารนโยบาย รายงานขององค์กรสิทธิมนุษยชน ตลอดจนเนื้อหาจากสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือกที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับวัตถุประสงค์การวิจัย เกณฑ์การคัดเลือกพิจารณาจากความเกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา ความน่าเชื่อถือของแหล่งเผยแพร่ ความชัดเจนของบริบททางการเมือง และความสามารถในการตรวจสอบย้อนกลับ โดยมุ่งเน้นเอกสารที่สะท้อนการเมืองไทยในช่วงหลังรัฐประหารและความขัดแย้งทางการเมืองร่วมสมัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยสืบค้นและรวบรวมเอกสารจากฐานข้อมูลวิชาการ เว็บไซต์ของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน สถาบันวิจัย และแหล่งข้อมูลสาธารณะที่น่าเชื่อถือ จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็น ได้แก่ การสร้างความหมายของชาติ การนิยามพลเมืองที่พึงประสงค์ การใช้ศักดิ์ศรีเพื่อรับรองหรือจำกัดสิทธิ การสร้างความชอบธรรมของอำนาจอธิปไตย การสร้างความเป็นอื่น และการเกิดวาทกรรมโต้กลับของภาคประชาชน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ โดยพิจารณาทั้งถ้อยคำ บริบท ผู้ผลิตวาทกรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และผลทางการเมืองของวาทกรรมนั้น พร้อมเชื่อมโยงกับแนวคิดอำนาจและความรู้ อำนาจนำ และการเมืองของความหมาย ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยเปรียบเทียบเอกสารจากหลายแหล่ง และแยกข้อเท็จจริงออกจากการตีความ เพื่อให้ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสามารถตรวจสอบได้

5. ผลการวิจัย

5.1 วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีกับการสร้างความชอบธรรมของอำนาจอธิปไตยหลังรัฐประหาร

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า วาทกรรม “ชาติ” และ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ถูกนำมาใช้เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจอธิปไตยหลังรัฐประหาร โดยมีได้ปรากฏเฉพาะในถ้อยแถลงทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังคงผลิตซ้ำผ่านสื่อ ระบบการศึกษา และการใช้กฎหมาย การวิเคราะห์เอกสารพบกระบวนการสำคัญ 3 กระบวนการ ได้แก่ การอ้างความมั่นคงและความสงบเพื่อรับรองอำนาจพิเศษ การสร้างภาพพลเมืองที่ดีผ่านศีลธรรมและความจงรักภักดี และการตีความศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้เงื่อนไขของรัฐ

5.1.1 กรณีศึกษาที่ 1 การอ้างชาติและความสงบเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจพิเศษ

ข้อมูลจากเอกสาร

จากการศึกษาถ้อยแถลงและเอกสารทางการเมืองภายหลังรัฐประหารพบว่า เหตุผลที่ถูกนำมาใช้อธิบายความจำเป็นของการเข้าควบคุมอำนาจมักประกอบด้วยถ้อยคำเกี่ยวกับ “ความมั่นคงของชาติ” “ความสงบเรียบร้อย” “ความสามัคคี” และ “การยุติความขัดแย้ง” โดยวาทกรรม “ชาติ ศาสนา สถาบัน” ถูกวางให้เป็นคุณค่าสูงสุดที่ทุกฝ่ายต้องร่วมกันปกป้อง

เช่นประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 1/2557 เรื่อง การควบคุมอำนาจการปกครองประเทศ “ตามสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เขตปริมณฑล และพื้นที่ต่างๆ ของประเทศหลายๆ พื้นที่ เป็นผลให้ประชาชนผู้บริสุทธิ์เสียชีวิต ได้รับบาดเจ็บ และเกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินอย่างต่อเนื่อง และเหตุการณ์ดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว จนอาจเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนโดยรวมนั้น...”

การวิเคราะห์ข้อความ

ถ้อยคำดังกล่าวประกอบด้วยคำสำคัญสองกลุ่ม กลุ่มแรกคือคำที่แสดงถึงคุณค่าร่วม ได้แก่ “ชาติ” “ความมั่นคง” “ความสงบ” และ “ความสามัคคี” ส่วนกลุ่มที่สองคือคำที่สื่อถึงภาวะผิดปกติ ได้แก่ “ความขัดแย้ง” “วิกฤต” “ภัยคุกคาม” หรือ “ความไม่สงบ” การจัดวางคำทั้งสองกลุ่มไว้ตรงข้ามกันทำให้ผู้ใช้อำนาจถูกนำเสนอในฐานะผู้ปกป้องชาติ ขณะที่กลุ่มหรือบุคคลที่คัดค้านอำนาจอาจถูกจัดวางให้อยู่ในฐานะผู้สร้างความขัดแย้งหรือเป็นอุปสรรคต่อความสงบ

ในระดับการตีความ วาทกรรมดังกล่าวเปลี่ยนปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งควรได้รับการแก้ไขผ่านการเลือกตั้ง รัฐสภา การเจรจา และกลไกประชาธิปไตย ให้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงที่ต้องได้รับการจัดการด้วยอำนาจพิเศษ การจำกัดสิทธิเสรีภาพและการระงับกลไกประชาธิปไตยจึงถูกนำเสนอว่าเป็นมาตรการชั่วคราวที่จำเป็นต่อการปกป้องส่วนรวม มากกว่าจะถูกมองว่าเป็นการแทรกแซงอำนาจของประชาชน (McCargo, 2019)

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า “ชาติ” ไม่ได้ถูกใช้เพียงในฐานะอัตลักษณ์ร่วมของประชาชน แต่ถูกสร้างให้เป็นวัตถุประสงค์ทางการเมืองที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เปราะบาง และต้องได้รับการปกป้องอยู่ตลอดเวลา เมื่ออำนาจรัฐถูกผูกเข้ากับภารกิจในการปกป้องชาติ ผู้ใช้อำนาจจึงสามารถวางตนให้อยู่ในสถานะ “เหนือการเมือง” หรือไม่ใช่คู่ขัดแย้งทางการเมืองโดยตรง แต่เป็นผู้พิทักษ์คุณค่าสูงสุดของประเทศ การอ้างชาติและความมั่นคงจึงทำหน้าที่ลดความสำคัญของการตรวจสอบผ่านการเลือกตั้ง รัฐสภา สื่อ และการวิพากษ์เชิงนโยบาย (Connors, 2007)

5.1.2 กรณีศึกษาที่ 2 การผลิตภาพ “พลเมืองที่ดี” ผ่านสื่อและระบบการศึกษา

ข้อมูลจากเอกสาร

จากการศึกษาเนื้อหาในสื่อและเอกสารทางการศึกษาพบว่า ความเป็นพลเมืองมักถูกเชื่อมโยงกับความรักชาติ ความเสียสละ ความสามัคคี การมีระเบียบวินัย และการเคารพเชื่อฟังอำนาจ ขณะที่การตั้งคำถาม การวิพากษ์

หรือการเสนอความหมายทางการเมืองที่แตกต่างมักไม่ได้รับการนำเสนอในฐานะคุณสมบัติสำคัญของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

ในหนังสือวิชาความเป็นพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย

“[ประชาธิปไตยสู่ความเป็นพลเมืองดีหมายความว่า ความสำคัญของความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย หลักการทางประชาธิปไตยที่สำคัญ หลักอำนาจอธิปไตย ความเสมอภาค หลักนิติธรรม หลัก เหตุผล หลักการถือเสียงข้างมาก หลักประนีประนอม แนวทางปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ตามวิถีประชาธิปไตย 3 ด้าน ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเป็นพลเมืองดีตาม วิถีประชาธิปไตย]”

และอาจนำข้อความจากสื่อที่เรียกผู้เคลื่อนไหวหรือผู้วิพากษ์ว่าเป็นผู้สร้างความแตกแยก ไม่รักชาติ หรือได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศมาแสดงเปรียบเทียบกับ

การวิเคราะห์ข้อความ

การเน้นคำว่า “หน้าที่” “ความเสียสละ” “ความสามัคคี” และ “การเชื่อฟัง” มากกว่าคำว่า “สิทธิ” “การมีส่วนร่วม” “การตรวจสอบ” และ “ความเสมอภาค” แสดงให้เห็นการสร้างความหมายของพลเมืองในลักษณะที่เน้นความสัมพันธ์จากบนลงล่าง พลเมืองที่พึงประสงค์จึงเป็นผู้ปฏิบัติตามกรอบคุณค่าที่รัฐกำหนด มากกว่าจะเป็นผู้มีสิทธิร่วมกำหนดทิศทางของรัฐ

เมื่อวาทกรรมดังกล่าวถูกผลิตซ้ำผ่านสื่อและระบบการศึกษา ความรักชาติจึงไม่ได้หมายถึงการรับผิดชอบต่อประโยชน์ของประชาชนทุกกลุ่มเท่านั้น แต่ถูกเชื่อมโยงกับการยอมรับสถาบันและโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ ผู้ที่เห็นด้วยกับกรอบดังกล่าวถูกนิยามว่าเป็น “พลเมืองที่ดี” ขณะที่ผู้เรียกร้องสิทธิหรือเสนอให้ปฏิรูปโครงสร้างอำนาจอาจถูกทำให้เป็น “ผู้บ่อนทำลายชาติ” “ผู้ไม่รักชาติ” หรือผู้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดต่างชาติ (Thongchai, 2014)

กระบวนการนี้เป็นการสร้างความเป็นอื่น หรือ Othering โดยไม่ได้โต้แย้งข้อเสนอทางการเมืองของผู้เห็นต่างโดยตรง แต่ลดทอนสถานะและความชอบธรรมของผู้พูดเสียก่อน เมื่อบุคคลถูกจัดให้อยู่ภายนอกความเป็นพลเมืองที่ดี ข้อเสนอเรียกร้องเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ หรือการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจของบุคคลนั้นย่อมถูกปฏิเสธได้ง่ายขึ้น (Hewison, 2014)

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

กรณีศึกษานี้สะท้อนลักษณะของชาตินิยมแบบยกเว้น หรือ Exclusionary Nationalism ซึ่งสร้างเส้นแบ่งระหว่าง “พวกเรา” กับ “พวกเขา” โดยความเป็นสมาชิกของชาติไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานะความเป็นพลเมืองและสิทธิที่เท่าเทียมกันเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับกรยอมรับคุณค่าที่รัฐกำหนดไว้ล่วงหน้า ชาติในความหมายดังกล่าวจึงไม่ใช่พื้นที่ร่วมของประชาชนที่มีความหลากหลาย แต่เป็นพื้นที่ที่มีเงื่อนไขว่า บุคคลต้องคิด แสดงออก และปฏิบัติตนในขอบเขตใดจึงจะได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของชาติ

สื่อกระแสหลักจำนวนหนึ่งมีส่วนผลิตซ้ำภาพของชาติในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องได้รับการปกป้องจากความเห็นต่าง (Chachavalpongpun, 2020) ขณะที่หลักสูตรประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมืองมักให้ความสำคัญกับความสามัคคี การเสียสละ และการเชื่อฟังอำนาจ มากกว่าการคิดเชิงวิพากษ์และการยอมรับความหลากหลายของการตีความอดีต (Sattayanurak, 2018) ประชาธิปไตยที่ได้รับการยอมรับจึงเป็นประชาธิปไตยในขอบเขตที่ไม่ท้าทายอำนาจนำและคุณค่าหลักของรัฐ (Mérieau, 2021)

5.1.3 กรณีศึกษาที่ 3 การตีความศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ภายใต้กรอบความมั่นคงและศีลธรรม

ข้อมูลจากเอกสาร

จากการศึกษาบทบัญญัติทางกฎหมาย เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย และวาทกรรมสาธารณะพบว่า แม้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จะได้รับการรับรองในฐานะหลักพื้นฐานของสิทธิและเสรีภาพ แต่การใช้หลักดังกล่าวในทางปฏิบัติมักถูกพิจารณาควบคู่กับความมั่นคง ความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดี และหน้าที่ของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 4 ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง และมาตรา 25 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย นอกจากที่บัญญัติคุ้มครองไว้เป็นการเฉพาะในรัฐธรรมนูญแล้ว การใดที่มีได้ห้ามหรือจำกัดไว้ในรัฐธรรมนูญหรือในกฎหมายอื่น บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำเช่นนั้นได้และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ ตราบเท่าที่การใช้สิทธิหรือเสรีภาพเช่นว่านั้นไม่กระทบกระเทือนหรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และไม่ละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น

การวิเคราะห์ข้อความ

เมื่อพิจารณาข้อความทั้งสองส่วนร่วมกัน พบความย้อนแย้งระหว่างศักดิ์ศรีในฐานะสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีโดยเสมอภาค กับศักดิ์ศรีในฐานะคุณสมบัติของบุคคลที่ประพัตินสอดคล้องกับกรอบศีลธรรมและระเบียบของรัฐ ในความหมายแรก ศักดิ์ศรีควรทำหน้าที่เป็นหลักจำกัดอำนาจรัฐและคุ้มครองบุคคลจากการใช้อำนาจโดยพลการ แต่ในความหมายหลัง ศักดิ์ศรีกลับถูกผูกเข้ากับภาพของ “พลเมืองที่ดี” ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ยอมรับลำดับชั้นทางอำนาจ และไม่ตั้งคำถามต่อโครงสร้างการเมืองหลัก (Connors, 2008; Hewison, 2014)

การตีความเช่นนี้ทำให้สิทธิและศักดิ์ศรีมีลักษณะเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไข กล่าวคือ บุคคลจะได้รับการยอมรับและคุ้มครองตราบเท่าที่การแสดงออกของบุคคลนั้นไม่ขัดต่อความมั่นคง ศีลธรรม หรือคุณค่าหลักที่รัฐนิยามไว้ ผู้ที่เรียกร้องสิทธิหรือคัดค้านอำนาจจึงอาจถูกนำเสนอว่าเป็นผู้ไม่เคารพกฎหมาย ไม่มีความรับผิดชอบ หรือประพัตินไม่เหมาะสมกับความเป็นพลเมือง การใช้สิทธิทางการเมืองจึงถูกเปลี่ยนจากการเป็นการแสดงออกถึงศักดิ์ศรีของมนุษย์ ไปเป็นพฤติกรรมที่อาจถูกกล่าวหาว่าขัดต่อศักดิ์ศรีหรือความสงบเรียบร้อย

ข้อสรุปเชิงทฤษฎี

กรณีนี้แสดงให้เห็นว่า ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่ได้มีความหมายเป็นกลางหรือมีความหมายเดียว หากแต่เป็นพื้นที่ต่อสู้ทางวาทกรรมระหว่างความหมายที่ยืนยันความเสมอภาคของมนุษย์กับความหมายที่ใช้จัดระเบียบและควบคุมพลเมือง เมื่อรัฐมีอำนาจกำหนดว่า พฤติกรรมแบบใดเหมาะสม มีคุณธรรม หรือสมกับความเป็นพลเมือง ศักดิ์ศรีจึงอาจถูกเปลี่ยนจากหลักคุ้มครองมนุษย์ให้เป็นเครื่องมือจัดลำดับคุณค่าของบุคคล (Mérieau, 2021)

ในทางกฎหมาย วาทกรรมชาติมีสถานะเป็นอำนาจเชิงสถาบันผ่านบทบัญญัติและการบังคับใช้กฎหมายที่ให้น้ำหนักกับความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยเหนือสิทธิเสรีภาพ (Mérieau, 2016) ผลที่เกิดขึ้นคือ หลักศักดิ์ศรีไม่ได้ทำหน้าที่จำกัดอำนาจรัฐอย่างเต็มที่ แต่กลับถูกตีความภายในกรอบคุณค่าที่รัฐเป็นผู้กำหนด

จากกรณีศึกษาทั้งสามกรณีสามารถสรุปได้ว่า การสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐหลังรัฐประหารเกิดขึ้นผ่านกระบวนการทางวาทกรรมอย่างน้อยสามขั้นตอน ขั้นแรก รัฐสร้างภาพสถานการณ์ทางการเมืองให้เป็นวิกฤตด้านความมั่นคงและความสงบ ขั้นที่สอง รัฐวางตนเองในฐานะผู้พิทักษ์ชาติ ศาสนา สถาบัน และศีลธรรม และขั้นที่สาม รัฐกำหนดคุณสมบัติของพลเมืองที่พึงประสงค์ โดยยอมรับผู้ที่สอดคล้องกับกรอบคุณค่าหลักและลดทอนความชอบธรรมของผู้ที่ตั้งคำถามหรือเห็นต่าง

ดังนั้น วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีจึงไม่ได้เป็นเพียงถ้อยคำประกอบการใช้อำนาจ แต่เป็นกลไกที่เปลี่ยนการใช้อำนาจพิเศษให้ถูกมองว่าเป็นสิ่งจำเป็น ถูกต้อง และมีคุณธรรม ขณะเดียวกันก็ทำให้การตรวจสอบ การคัดค้าน และการเรียกร้องสิทธิถูกตีความว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงหรือความสงบของชาติ ผลการวิจัยส่วนนี้จึงชี้ว่าความชอบธรรมของอำนาจรัฐไม่ได้เกิดจากการบังคับหรือกฎหมายเพียงอย่างเดียว หากยังเกิดจากความสามารถในการกำหนดความหมายของชาติ ความเป็นพลเมือง และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้กลายเป็นความจริงทางการเมืองที่สังคมส่วนหนึ่งยอมรับ

5.2 การต่อต้านและการสร้างวาทกรรมทางเลือกของภาคประชาชน

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แม้วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีจะถูกใช้เพื่อควบคุมความหมายและพฤติกรรมทางการเมือง แต่การต่อต้านของภาคประชาชนมิได้หายไป หากแต่เปลี่ยนรูปจากการเผชิญหน้าโดยตรงไปสู่การใช้ภาษา สัญลักษณ์ สื่อใหม่ และการแสดงออกเชิงวัฒนธรรม การต่อต้านเริ่มต้นจากการ “ทำลายความเงียบ” (Breaking silence) และการท้าทายกรอบความหมายที่รัฐพยายามทำให้เป็นธรรมชาติและไม่อาจตั้งคำถามได้ (Scott, 1990) ขบวนการเคลื่อนไหวของเยาวชน นักศึกษา และภาคประชาชนภายหลังรัฐประหารสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากการยอมรับอำนาจนำไปสู่การตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของอำนาจอย่างเปิดเผย

ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถูกนำกลับมาใช้เป็นภาษาของการต่อต้านและเป็นฐานของการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค การทวงคืนศักดิ์ศรีทำให้แนวคิดดังกล่าวเปลี่ยนจากเครื่องมือควบคุมของรัฐไปเป็นทรัพยากรทางการเมือง (Political resource) สำหรับท้าทายอำนาจ (Mouffe, 2018) ศักดิ์ศรีในความหมายของฝ่ายเคลื่อนไหวมิได้หมายถึงความสงบเสถียรหรือการเชื่อฟัง แต่หมายถึงสิทธิในการตั้งคำถาม สิทธิในการไม่ถูกทำ

ให้เจียบ และสิทธิในการมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตทางการเมืองของตนเอง การใช้ภาษา สัญลักษณ์ และการแสดงออกเชิงวัฒนธรรมจึงทำหน้าที่ทวงคืนพื้นที่สาธารณะและยืนยันความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียม

ผลการวิจัยยังพบว่าวาทกรรมโต้กลับ (Counter-discourse) มีบทบาทในการแย่งชิงอำนาจในการนิยามคำว่า “ชาติ” “ศักดิ์ศรี” และ “ประชาธิปไตย” จากรัฐ โดยชาติถูกตีความใหม่ว่าเป็นชุมชนของประชาชนที่มีความหลากหลาย มิใช่ความเป็นเอกภาพที่ยกเว้นผู้เห็นต่าง (Anderson, 2006) ศักดิ์ศรีถูกนิยามว่าเป็นสิทธิในการไม่ถูกคุกคาม ไม่ถูกทำให้เจียบ และไม่ถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ ส่วนประชาธิปไตยถูกมองว่าเป็นพื้นที่ของการมีส่วนร่วม การโต้แย้ง และการไม่เห็นพ้อง การใช้ภาษาเรื่องสิทธิ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีจึงสะท้อนความพยายามของภาคประชาชนในการแย่งชิง “อำนาจในการนิยาม” (Power to define) จากรัฐ (Foucault, 1980)

อย่างไรก็ตามการต่อสู้ทางวาทกรรมยังดำเนินอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียม รัฐยังคงควบคุมกฎหมาย สถาบันหลัก และสื่อกระแสหลัก ขณะที่ฝ่ายต่อต้านต้องพึ่งพาสื่อสังคมออนไลน์ เครือข่ายทางวัฒนธรรม และการเมืองเชิงสัญลักษณ์เพื่อขยายพื้นที่ทางความหมาย (Gramsci, 1971) แม้ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้วาทกรรมโต้กลับมีความเปราะบาง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าความหมายของชาติ ศักดิ์ศรี และประชาธิปไตยไม่สามารถถูกผูกขาดโดยอำนาจรัฐได้อย่างสมบูรณ์

5.3 ผลกระทบของความขัดแย้งทางวาทกรรมต่ออนาคตประชาธิปไตยไทย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การใช้วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีเป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐมีผลโดยตรงต่อประชาธิปไตยเชิงสถาบัน โดยทำให้แหล่งที่มาของความชอบธรรมเปลี่ยนจากความยินยอมของประชาชนผ่านการเลือกตั้ง ไปสู่การอ้าง “ภารกิจพิเศษ” ในการปกป้องชาติ ความมั่นคง และศีลธรรม (McCargo, 2019) เมื่อการใช้อำนาจรัฐถูกทำให้ชอบธรรมผ่านวาทกรรมดังกล่าว สถาบันประชาธิปไตย เช่น รัฐสภา พรรคการเมือง และองค์กรตรวจสอบ จึงถูกลดบทบาทจากกลไกถ่วงดุลอำนาจไปเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างที่รองรับอำนาจนำ (Hewison, 2014)

ผลที่เกิดขึ้นในระยะยาวคือประชาธิปไตยเชิงสถาบันมีลักษณะเป็นเพียง “เปลือกประชาธิปไตย” (Hollowed democracy) ซึ่งยังคงมีการเลือกตั้งและสถาบันทางการเมืองในทางรูปแบบ แต่ขาดสาระของความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนตรวจสอบอำนาจอย่างแท้จริง (Mérieau, 2021) การเลือกตั้งจึงไม่สามารถฟื้นฟูความชอบธรรมทางการเมืองได้อย่างสมบูรณ์ หากยังดำรงอยู่ภายใต้โครงสร้างวาทกรรมที่จำกัดความเห็นต่างและทำให้การตรวจสอบอำนาจถูกมองว่าเป็นภัยต่อชาติ

นอกจากผลกระทบต่อสถาบันการเมืองแล้ว วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรียังสร้างความแตกแยกทางสังคมผ่านการเมืองแบบศัตรู (Politics of enmity) ซึ่งแบ่งประชาชนออกเป็นฝ่ายที่ “รักชาติ” กับฝ่ายที่ถูกทำให้เป็นภัยต่อชาติ (Mouffe, 2013) การแบ่งขั้วดังกล่าวมิใช่เพียงความแตกต่างทางความคิดเห็น แต่เป็นกระบวนการลดทอนความชอบธรรมและความเป็นมนุษย์ของฝ่ายตรงข้าม เมื่อผู้เห็นต่างถูกทำให้เป็น “ศัตรูของชาติ” มากกว่าคู่ขัดแย้ง

ทางการเมืองที่ชอบธรรม การใช้กฎหมาย มาตรการความมั่นคง และการกดปราบจึงสามารถถูกทำให้ดูสมเหตุสมผลในสายตาของสังคมบางส่วน (Thongchai, 2014)

ผลลัพธ์อีกประการหนึ่งคือการก่อตัวของอัตลักษณ์ทางการเมืองแบบแข็งตัว(Hardened political identities) ซึ่งทำให้การเจรจา การประนีประนอม และการสร้างพื้นที่ร่วมเกิดขึ้นได้ยาก ความแตกแยกทางการเมืองจึงไม่ได้จำกัดอยู่ในระดับรัฐหรือพรรคการเมือง แต่แทรกซึมลงสู่ชีวิตประจำวัน ครอบครัว และชุมชน (Chachavalpongpun, 2020) สถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่วิกฤตความเชื่อมั่น (Crisis of trust) ทั้งระหว่างประชาชนกับรัฐและระหว่างประชาชนด้วยกันเอง เมื่อสถาบันการเมืองไม่สามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่เป็นธรรมและน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจและทุนทางสังคมจึงถูกกัดกร่อนอย่างต่อเนื่อง (Putnam, 2000)

อย่างไรก็ตามผลการวิจัยยังชี้ว่า อนาคตประชาธิปไตยไทยไม่ได้ถูกกำหนดตายตัวโดยวาทกรรมอำนาจของรัฐ เนื่องจากวาทกรรมโต้กลับของภาคประชาชนยังเปิดพื้นที่ให้เกิดการนิยามชาติ ศักดิ์ศรี และประชาธิปไตยในความหมายใหม่ การอยู่ร่วมกันในอนาคตจึงขึ้นอยู่กับความสามารถของสังคมในการยอมรับความเห็นต่างในฐานะองค์ประกอบปกติของระบอบประชาธิปไตย และเปลี่ยนฝ่ายตรงข้ามจาก “ศัตรู” ให้เป็นคู่ขัดแย้งทางการเมืองที่ชอบธรรม (Legitimate adversary) การยืนยันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกฝ่าย รวมถึงผู้เห็นต่าง จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการฟื้นฟูความไว้วางใจและประชาธิปไตยที่ยั่งยืน (Mouffe, 2013)

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีในฐานะกลไกสร้างอำนาจนำ

จากผลการวิจัยข้อที่ 1 ซึ่งพบว่า วาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่อำนาจรัฐหลังรัฐประหาร สามารถอธิบายได้ว่า อำนาจรัฐในการเมืองไทยร่วมสมัยมิได้ดำรงอยู่ด้วยการบังคับหรือการใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการผลิตความหมายและความยินยอมทางสังคมด้วย การเชื่อมโยงชาติ ศาสนา สถาบัน ความมั่นคง และศีลธรรมเข้าด้วยกัน ทำให้การใช้อำนาจพิเศษถูกนำเสนอว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม มิใช่การแสวงหาอำนาจของกลุ่มการเมืองใดกลุ่มหนึ่ง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดอำนาจนำของ Gramsci ซึ่งอธิบายว่า อำนาจที่มั่นคงไม่ได้พึ่งพาการบังคับเท่านั้น แต่ต้องทำให้กรอบความคิดของผู้มีอำนาจกลายเป็นสามัญสำนึกที่สังคมยอมรับ (Gramsci, 1971)

การที่รัฐสามารถอ้างชาติและศีลธรรมเพื่อวางตนไว้ “เหนือการเมือง” สะท้อนกระบวนการทำให้การใช้อำนาจพ้นจากการตรวจสอบตามหลักประชาธิปไตย เมื่อรัฐถูกนำเสนอในฐานะผู้พิทักษ์ชาติ การตั้งคำถามต่อรัฐจึงสามารถถูกเปลี่ยนความหมายให้เป็นการคุกคามต่อชาติได้ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ Connors (2007) ซึ่งชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ชาติและการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองในประเทศไทย รวมทั้งสอดคล้องกับ McCargo (2019) ที่อธิบายการใช้อำนาจภายใต้กรอบคุณธรรมและภารกิจพิเศษหลังรัฐประหาร

ในขณะที่เดียวกันการตีความศักดิ์ศรีให้สัมพันธ์กับความเป็น “พลเมืองที่ดี” แสดงให้เห็นว่า หลักการที่ควรใช้คุ้มครองมนุษย์จากอำนาจรัฐสามารถถูกกลับด้านให้กลายเป็นเครื่องมือควบคุมประชาชนได้ เมื่อบุคคลที่เชื่อฟังถูกมองว่ามีศักดิ์ศรี ขณะที่ผู้ตั้งคำถามถูกมองว่าไม่เหมาะสม ศักดิ์ศรีจึงมิได้ทำหน้าที่ยืนยันคุณค่าที่เท่าเทียมของมนุษย์ แต่กลายเป็นเกณฑ์จัดลำดับคุณค่าทางการเมือง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Foucault ที่มองว่าอำนาจทำงานผ่านการผลิตความจริงและการทำให้บุคคลกำกับตนเอง มากกว่าการบังคับโดยตรงเพียงอย่างเดียว (Foucault, 1977; 1980)

ดังนั้นผลการวิจัยข้อแรกจึงสะท้อนว่า ปัญหาสำคัญของการเมืองไทยมิได้อยู่เฉพาะที่การใช้อำนาจโดยไม่เป็นประชาธิปไตย แต่รวมถึงกระบวนการทางวาทกรรมที่ทำให้อำนาจดังกล่าวดูเหมือนถูกต้อง จำเป็น และมีศีลธรรม การฟื้นฟูประชาธิปไตยจึงไม่อาจดำเนินการด้วยการแก้ไขสถาบันหรือกฎหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเปิดพื้นที่ให้มีการตั้งคำถามต่อความหมายของชาติ ศีลธรรม และศักดิ์ศรีที่รัฐผูกขาดด้วย

6.2 วาทกรรมโต้กลับกับการทวงคืนความหมายของความเป็นพลเมือง

จากผลการวิจัยข้อที่ 2 ซึ่งพบว่า ภาคประชาชน เยาวชน นักศึกษา และขบวนการเคลื่อนไหวได้สร้างวาทกรรมทางเลือกเพื่อต่อต้านการผูกขาดความหมายของรัฐ สามารถอธิบายได้ว่า การต่อต้านในการเมืองร่วมสมัยไม่ได้จำกัดอยู่ที่การเรียกร้องเชิงนโยบายหรือการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล แต่เป็นการต่อสู้เพื่อกำหนดความหมายของชาติ ศักดิ์ศรี และประชาธิปไตย การใช้ภาษา สัญลักษณ์ ศิลปะ และสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นปฏิบัติการทางการเมืองที่ท้าทายอำนาจนำในระดับความคิดและวัฒนธรรม

ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดวาทกรรมโต้กลับของ Foucault ซึ่งชี้ว่า ในทุกความสัมพันธ์เชิงอำนาจย่อมมีพื้นที่ของการต่อต้านและการสร้างความจริงชุดอื่น (Foucault, 1980) การที่ภาคประชาชนนิยามชาติว่าเป็นชุมชนของความหลากหลาย และนิยามศักดิ์ศรีว่าเป็นสิทธิในการไม่ถูกทำให้เจ็บบ แสดงให้เห็นความพยายามแย่งชิงอำนาจในการนิยามจากรัฐ ขณะเดียวกัน การทวงคืนศักดิ์ศรีในฐานะสิทธิในการมีเสียงและมีส่วนร่วมก็สอดคล้องกับ Mouffe (2018) ซึ่งเสนอว่าความขัดแย้งและการโต้แย้งเป็นองค์ประกอบที่ไม่อาจแยกออกจากการเมืองประชาธิปไตย

การต่อต้านผ่านวาทกรรมยังแสดงให้เห็นว่า ประชาชนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับความหมายที่รัฐกำหนด แต่สามารถผลิตความหมายใหม่และสร้างจินตนาการทางการเมืองทางเลือกได้ การเปลี่ยนจากความเจ็บบไปสู่การเปล่งเสียงจึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนสถานะของประชาชนจากผู้ได้ปกครองไปเป็นพลเมืองที่มีสิทธิในการกำหนดความหมายของสังคมตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ Scott (1990) ที่อธิบายว่าการต่อต้านอำนาจอาจเริ่มจากการท้าทายภาษาหรือความจริงที่ผู้มีอำนาจพยายามทำให้เป็นธรรมชาติ

อย่างไรก็ตามผลการวิจัยชี้ให้เห็นด้วยว่า วาทกรรมโต้กลับยังดำรงอยู่ในโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียม เพราะรัฐยังควบคุมกฎหมาย สื่อกระแสหลัก และสถาบันสำคัญ ความสามารถของวาทกรรมทางเลือกในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางการเมืองจึงขึ้นอยู่กับ การเชื่อมโยงการเคลื่อนไหวเชิงสัญลักษณ์เข้ากับการสร้างองค์กร เครือข่าย และ

กลไกทางสถาบัน หากการต่อต้านจำกัดอยู่เพียงสื่อออนไลน์หรือการแสดงออกเฉพาะช่วงเวลา วาทกรรมดังกล่าว อาจสร้างความตื่นตัวได้ แต่ยังไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างยั่งยืน

6.3 ความขัดแย้งทางวาทกรรมกับอนาคตประชาธิปไตยและการอยู่ร่วมกัน

จากผลการวิจัยข้อที่ 3 ซึ่งพบว่า ความขัดแย้งทางวาทกรรมส่งผลต่อประชาธิปไตยเชิงสถาบัน ความแตกแยกทางสังคม และความไว้วางใจทางการเมือง สามารถอธิบายได้ว่า วิฤตประชาธิปไตยไทยมิได้เกิดจากความบกพร่องของการเลือกตั้งหรือรัฐธรรมนูญเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการที่สังคมขาดกรอบร่วมในการยอมรับความเห็นต่างอย่างชอบธรรม เมื่อฝ่ายหนึ่งผูกขาดความหมายของชาติและทำให้อีกฝ่ายเป็นศัตรู ความขัดแย้งจึงไม่สามารถจัดการผ่านการอภิปราย การประนีประนอม หรือกลไกตามระบอบประชาธิปไตยได้

ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของMouffe (2013) ซึ่งแยกความแตกต่างระหว่าง “คู่ขัดแย้งที่ชอบธรรม” กับ “ศัตรูที่ต้องกำจัด” ประชาธิปไตยที่ยั่งยืนไม่จำเป็นต้องกำจัดความขัดแย้ง แต่ต้องเปลี่ยนความขัดแย้งจากความเป็นศัตรูไปสู่การแข่งขันระหว่างฝ่ายที่ต่างยอมรับสิทธิในการดำรงอยู่ของกันและกัน ในบริบทไทย วาทกรรมชาตินิยมแบบยกเว้นกลับทำให้ผู้เห็นต่างถูกลดสถานะจากพลเมืองที่มีสิทธิเท่าเทียมไปเป็นภัยต่อชาติ ส่งผลให้การใช้กฎหมายและมาตรการกดปราบได้รับการยอมรับมากขึ้น (Thongchai, 2014)

การที่ประชาธิปไตยมีลักษณะเป็นเพียง “เปลือก” สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า แม้สถาบันประชาธิปไตยยังคงดำรงอยู่ในทางรูปแบบ แต่ไม่สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบและสร้างความรับผิดชอบของอำนาจรัฐได้อย่างแท้จริง (Mérieau, 2021) เมื่อรัฐสภา พรรคการเมือง และองค์กรตรวจสอบไม่สามารถเป็นพื้นที่กลางที่น่าเชื่อถือ ประชาชนจึงเกิดความรู้สึกแปลกแยกและไม่เชื่อมั่นต่อกระบวนการทางการเมือง วิฤตดังกล่าว สอดคล้องกับ Putnam (2000) ซึ่งชี้ว่าความไว้วางใจและทุนทางสังคมเป็นเงื่อนไขสำคัญของความร่วมมือและการดำรงอยู่ของสถาบันประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตามการดำรงอยู่ของวาทกรรมได้กลับแสดงให้เห็นว่า อนาคตของประชาธิปไตยไทยยังเปิดกว้างต่อการเปลี่ยนแปลง หากสังคมสามารถนิยามชาติให้เป็นพื้นที่ร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ยืนยันศักดิ์ศรีในฐานะคุณค่าที่มนุษย์ทุกคนมีอย่างเท่าเทียม และยอมรับความเห็นต่างว่าเป็นองค์ประกอบปกติของการเมือง ประชาธิปไตยก็อาจเปลี่ยนจากระบบที่เน้นความสงบและการเชื่อฟัง ไปสู่ระบบที่รองรับการมีส่วนร่วม การถกเถียง และการตรวจสอบอำนาจได้มากขึ้น

ดังนั้นการฟื้นฟูประชาธิปไตยไทยจำเป็นต้องดำเนินการทั้งในระดับสถาบันและระดับวาทกรรม ในระดับสถาบันต้องสร้างกลไกที่รับรองสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคอย่างแท้จริง ส่วนในระดับวาทกรรมต้องรื้อถอนกรอบความคิดที่ทำให้ผู้เห็นต่างกลายเป็นศัตรู และสร้างความเข้าใจว่าความหลากหลายมิใช่ภัยต่อชาติ แต่เป็นพื้นฐานของสังคมประชาธิปไตย การยืนยันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของทุกฝ่ายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการฟื้นฟูความไว้วางใจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระยะยาว

สรุป

บทความนี้วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่าง “ชาติ” “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” และ “ประชาธิปไตย” ในการเมืองไทยร่วมสมัย โดยชี้ให้เห็นว่าวาทกรรมชาติและศักดิ์ศรีไม่ได้เป็นเพียงกรอบคุณค่าทางศีลธรรมหรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หากแต่ถูกทำให้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมของอำนาจรัฐ ภายใต้บริบทหลังรัฐประหารและการเมืองที่อำนาจนอกระบบมีบทบาทสูง วาทกรรมดังกล่าวถูกใช้เพื่อจัดลำดับคุณค่าของพลเมือง แบ่งแยก “ผู้จงรักภักดี” ออกจาก “ผู้เห็นต่าง” และลดทอนความชอบธรรมของการตรวจสอบอำนาจในนามของความมั่นคงและศีลธรรมของชาติ

การศึกษาผ่านกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ทำให้เห็นว่า “ชาติ” เป็นสิ่งที่ถูกผลิตและทำให้ศักดิ์สิทธิ์ทางการเมือง ขณะที่ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ถูกตีความอย่างเลือกสรร เพื่อรองรับโครงสร้างอำนาจมากกว่าการคุ้มครองความเป็นมนุษย์อย่างถ้วนหน้า ผลลัพธ์คือการบั่นทอนประชาธิปไตยเชิงสถาบัน การทำให้การใช้อำนาจรัฐพ้นจากการตรวจสอบ และการเปลี่ยนความขัดแย้งทางการเมืองให้กลายเป็นการเมืองแบบศัตรู ซึ่งกัดกร่อนความไว้วางใจทางสังคมและความสามารถในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

อย่างไรก็ดีบทความยังชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ของการต่อต้านเชิงวาทกรรมยังคงดำรงอยู่ ผ่านขบวนการประชาชน นักวิชาการ และสื่อทางเลือก ที่พยายามนิยามชาติและศักดิ์ศรีใหม่ในกรอบที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และเชื่อมโยงกับคุณค่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม อนาคตของการเมืองไทยจึงไม่ได้ถูกกำหนดโดยวาทกรรมอำนาจเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับความสามารถของสังคมในการเปิดพื้นที่ให้ความแตกต่างดำรงอยู่ร่วมกัน พื้นฟูศักดิ์ศรีของผู้เห็นต่าง และทำให้ประชาธิปไตยกลับมาเป็นกระบวนการต่อรองอำนาจที่โปร่งใส เป็นธรรม และเคารพความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

Chopyot, S., & Samakeetham, S. (2024). The discourse of decentralization in Thailand: A study of political, administrative, and financial aspects. *International Journal of Religion*.

<https://doi.org/10.61707/rwrhfw54>

Connors, M. K. (2007). *Democracy and national identity in Thailand*. NIAS Press.

ISBN/URL: <https://www.routledge.com/Democracy-and-National-Identity-in-Thailand/Connors/p/book/9780415272308>

Kaew-Ngam, P. (2024). A discursive analysis on Thailand Constitution’s preambles: A political language and the construction of Thai political ‘truth’. *Asian Crime and Society Review*.

<https://doi.org/10.14456/acsr.2024.9>

- Kongphong, P., Phrakhrusitthithammaporn, & Chayawutto, P. S. (2025). Authoritarian political culture. *Journal of Graduate Saket Review*, 10(1), 1–9. Retrieved from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/saketreview/article/view/287124> Thai Journal Online
- Mahasingh, T. (2023). The body of knowledge for Thai democracy during 2006–2021. *Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University*, 3(4). Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/article/view/264088> Thai Journal Online
- McCargo, D. (2020). *Fighting for virtue: Justice and politics in Thailand*. Cornell University Press. <https://academic.oup.com/cornell-scholarship-online/book/33912> ThaiJo
- Sattayanurak, S. (2025). Thai political culture with the rule of law. *ASIA PARIDARSANA*. Retrieved from <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/asianreview/article/view/243194>
- Setthamethi, P. K., Thong-in, S., Anantathanachai, P., & Somanee, B. (2025). Democratization in Thailand. *Journal of the Association of Researchers*. Retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jar/article/view/273245> Thai Journal Online
- Sirisira, C. (2024). Conceptual metaphors in poems regarding democracy. *Journal of Arts and Thai Studies*. Retrieved from <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/artssu/article/view/1833> ThaiJo
- Ungpakorn, G. J. (2010). *Thailand’s crisis and the fight for democracy*. (English ed.).
- Unno, A. (2025). The Thai Royalists’ uses of narratives in their defenses of a politico-moral order. *Journal of Social Sciences Naresuan University*, 21(1), 303–330. <https://doi.org/10.69650/jssnu.2025.275162>
- Wisetchai, S. (2025). Political communication and its roles in maintaining and strengthening democratic system. *Arts of Management Journal*, 9(1), 444–461. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/view/273696> Thai Journal Online
- Yomnak, T., Kitiyakara, T., Chaiwat, T., Poopunpanich, S., Saiprasert, A., & Neokul, N. (2025). A social network analysis of political networks and democracy in Thailand. *Thailand and The World Economy*. Retrieved from <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/TER/article/view/265896>